

Id sciebat Moses, qui docens rudes et duros Hebraeos, *Deuter.* cap. xxxii, 2: « Concreseat, ait, ut pluvia, doctrina mea, fluat ut ros eloquium meum, quasi imber super herbam, et quasi stilla super graminia. » Id imitantur sapientes ludimagistri, qui pueros sensim lenteque docent: sicut enim vasa angusti oris stillando sensim implentur, effundendo vero parum vel nihil liquoris hauriunt, ita et ingenia puerorum.

Hinc spectat exemplum memorabile S. Isidori Hispalensis Archiepiscopi, qui floruit tempore S. Gregorii Magni romani Pontificis, fuitque frater S. Leandri (cui S. Gregorius libros *Moralium* dedicavit), ipsique in Archiepiscopatu Hispalensi successit. Hic enim in juventute a parentibus applicatus stadiis, cum ingenio tardiore parum in his proficeret, etsi ingenti labore eis incumberet, cogitavit his relictis alteri rei se dedere. Cumque haec cogitans staret iuxta puteum, vidit et consideravit in ejus limbo, licet lapideo, sulcos, quos funes sitularum, longo earum attracta, in lapide sensim effecerant. Ipsam sibi applicans: Si funes, inquit, longo usu possunt excavare lapidem, quidni longo studio potero duriliem ingenii emollire, illique scientiam et doctrinam imprimere? Resumptis ergo ingenti animo libris, continua lectione et meditatione tantum in his profecit, ut sui aetate vix doctissimus in sacris aequae ac profanis litteris, quin et in linguis, latina, graeca et hebraica, evaserit, nec illo aëvo haberet sibi parem; cui proinde Hispania et doctrinam, et seminaria, in quibus S. Ildelfonsus, S. Braulius, alique Praefati sancti aequae ac eruditi, fuerunt et educati et instructi, debet. Ita habet ejus Vita apud P. Ribadeneiram et alios, die 4 aprilis.

Secundo, vox *stilla*, significat minas et pomas praesentes, quas intentant sceleratis Israelitis Prophetae, esse tantum guttam si compararentur cum penis inferni, ubi imber est et torrens, imo oceanus ignis ardentis pice et sulphure, qui jugiter cremat, volvit et revolvit damnatos, juxta illud *Job* cap. xxvi, 14: « Cum vix parvam stillam sermonis ejus audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri? » Hic ergo sunt stilla et sibilus, in inferno erunt mare et tonitru ire Dei.

17. PROPTER HOC HEC DIXIT DOMINUS: UXOR TUA IN CIVITATE FORNICABITUR, — *q. d.* Quia tu, o Ama-

sia, ob questum et lucra tua populum ad fornicationem spiritualem, id est ad idololatram, impellis, mihi quae eam impugnant resistis, ideo congrue et juste puniens hac ignominia et indignatione, ut videas, licet fremens et frendens, uxorem tuam in civitate te relicto fornicari et adulterari, vel cum amasiis suis, ut vult Arianus, vel cum hostibus tuis, puta Assyriis, a quibus capta urbe violabitur. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Remigius et Hugo. Unde S. Hieronymus ex Symmacho vertit *επιπορευσα*, id est *sustulisti fornicationem*.

Hec prima Amasiae est poena, de qua S. Hieronymus: « Grandis, ait, dolor incredibilisque ignominia, quando maritus in media civitate uxoris injuriam prohibere non potest. Non est tantus dolor in filia constuprata, quantus in uxore polluta: maritus enim libentius audit uxorem interfici, quam pollui. » *Secunda* est florum strages: « Filii tui, ait, et filiae tuae in gladio cadent. » *Tertia* est spoliatio et honorum privatio: « Humus, ait, tua funiculo metetur, » *q. d.* Assyrii et Cuthaei, invadentes et occupantes Samariam et Bethel, tuos fundos agrosque funiculo inter se dimetientur et dividunt. Olim enim fanciulis pro virgins mensuris utebantur ad mensurandum et dividendam terram. Hinc fanciulus, in Scriptura, significat sortem hereditariam, sive portionem quae cuique in hereditatis divisione sortilo obtingit, ut *Psal.* xv, 6: « Funes ecciderunt mihi in praeclearis, » quod more suo, postiore hemistichio explicat, dicens: « Etenim hereditas mea praecleara est mihi. » *Deuter.* cap. xxxii, 9: « Jacob funiculus hereditatis ejus, » *q. d.* Jacobus, sive Israelite sunt sors et hereditas Domini. *Josue* cap. xvii, 5: « Ceciderunt funiculi (id est sortes) Manasse decem. » Et vers. 14: « Delisti mihi possessionem sortis et funiculi unius. » Et cap. xix, vers. 9: « In possessione et funiculo Juda. » Et vers. 29: « De funiculo Achaba. » *Quarta* est: « Tu in terra polluta (idololatram, infidelitate et sceleribus, puta in Assyria, ad quam captivus dueris) morieris. » *Quinta*, non tantum tu, sed et totus « Israel, » quem tu decipis, et in idololatram sceleraque adigis, « captivus migrabit de terra sua » in Assyriam. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Remigius, Rupertus, Haymo, Hugo et alii.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Videt Amos uncinum pomorum, ut significet quod, sicut uncinus poma ex arbore carpuntur, ita Israelitas ab Assyriis fore carpentos, et abducendos in Assyriam. Causam dat, vers. 3, quod pauperes opprimerint, eisque nimis care et fraudulenter frumenta vendiderint, videntes mensuris dolosis. Unde, vers. 9, terram atrociorum fore excidium praedicit, ut sol obtenebrescat, omnesque sacrum et calvitium sibi inducant. Denique, vers. 11, fanem extremam tum corporalem, tum spiritalem eis intentat (1).

1. Hae ostendit mihi Dominus Deus: et ecce uncinus pomorum. 2. Et dixit: Quid tu vides, Amos? Et dixi: Uncinum pomorum. Et dixit Dominus ad me: Venit finis super populum meum Israel: non adjiciam ultra ut pertranseam eum. 3. Et stridebunt cardines templi in die illa, dicit Dominus Deus: multi morientur, in omni loco projicietur silentium. 4. Audite hoc qui conteritis pauperem, et deficere facitis egenos terrae, 5. dicentes: Quando transibit mensis, et venundabimus merces; et sabbatum, et aperiemus frumentum: ut immineamus mensuram, et augeamus siclum, et supponamus stateras dolosas, 6. ut possideamus in argento egenos et pauperes pro calcamentis, et quisquillas frumenti vendamus? 7. Juravit Dominus in superbiam Jacob: Si oblitus fuero usque ad finem omnia opera eorum. 8. Numquid super isto non commovebitur terra, et lugebit omnis habitator ejus: et ascendet quasi fluvius universus, et egredietur, et defluet quasi rivus Aegypti? 9. Et erit in die illa, dicit Dominus Deus: occidet sol in meridie, et tenebrescere faciam terram in die luminis: 10. et convertam festivitates vestras in luctum, et omnia cantica vestra in planctum: et inducam super omne dorsum vestrum sacrum, et super omne caput calvitium: et ponam eam quasi luctum unigeniti, et novissima ejus quasi diem amarum. 11. Ecce dies veniunt, dicit Dominus: et mittam famem in terram: non famem panis, neque sitim aquae, sed audiendi verbum Domini. 12. Et commovebuntur a mari usque ad mare, et ab aquilone usque ad orientem: circuibunt quaerentes verbum Domini, et non inveniunt. 13. In die illa deficient virgines pulchrae, et adolescentes in siti. 14. Qui jurant in delicto Samariae, et dicunt: Vivit Deus tuus Dan, et vivit via Bersabee: et cadent, et non resurgent ultra.

1. Hae ostendit mihi Dominus, — *q. d.* Post tot visiones et minas, Deus hanc quoque uncinum pomorum addidit, ut tot comminationibus quasi

(1) Initio hujus capitis obijciuntur Prophetae secunda visio, qua populi Israelitici excidium designatur sub uncinum pomorum symbolo data, 1.

Primo, exponitur per instans Israelis excidium extremam et totale, et addit quae ad hanc finem populi sint consecutura, 2, 3.

Secundo, affertur causa tam severi in eos esse sequendi iudicii, et hoc tanquam debitum violentiae, injustitiae et superbiae commissi supplicium, statuitur et juramento confirmatur a Deo, 4, 7.

Tertio, citum adjiciuntur aliae et praedictantur, primo, propter gravitatem superiorum facinorum, exilium, et in exilio interitus Israelitarum, 8; secundo, prosperitatis ac laetitia conversio in extremam miseriam et tristitiam, 9, 10; tertio, penuria non tantum cibi et potus, sed prophetiae etiam ac solatii divini, 11, 12; quarto, juvenutis deliquitum, corruptio et impietas, 13; quinto, docetur ad quos pertineat haec prophetia, 14.

icitibus repetitis dura Hebraeorum corda molliret et flocceret. Sic de Pharaone et Aegyptiis quos obduratos Deus misit in mari Rubro, ait *Psaltes Psalm.* xvii, 15: « Fulgura multiplicavit, et conturbavit eos. »

Ecce uncinus pomorum, — Hebraice *כלב קין* *kelub katts*, quod Chaldaeus, Rabbini, Pagninus et Tigurina vertunt, *camistrum*, vel *corbem astatis*, hoc est fructuum asteorum, qui scilicet in estate maturantur et matur, colliguntur. Syrus, ecce signum finis; legit enim *קין kets*, id est *finis*; Arabicus vertit, *vasa venationis*, et mox sagittam venationis, vel capturae.

Melius Noster vertit, « uncinum pomorum. » Primo, quia agitur hic de instrumento quo poma attrahuntur et capiuntur: hoc autem est uncinus, non corbis: per uncinum enim significantur haec et arma Assyriorum. Secundo, quia hebraicum *kelub* significat instrumentum venatorum

et attractorium : deducitur enim *כלב* *keleb*, id est canis, quia sicut canis venatur et capit leporem aliasque feras, sic *keleb* venatur capitque poma : uterque enim longus est, gracilis, et acuto rostro rictuque. *Tertio*, quia Septuaginta vertunt, *aves*, id est instrumentum, *aucupis*. Et Jeremias, cap. v, 27, tam Septuaginta quam Noster vertunt, *decipulam*, qua decipiuntur et capiuntur aves. *Quarto*, quia uncinus pomorum multis in locis comprehendit et includit corbem, non vero e contra corbis comprehendit uncinum. « Uncinus » enim « pomorum » est uncinus, puta fustis ab uno latere incurvus et hamatus, alligatus, vel appensus corbi, quo hortulani attrahunt ramos, ut poma decerpant et inficiant in corbem; aut quo corbem ad ramos suspendunt, ut ex eis lecta poma in illum inferant. Vidit ergo Amos uncinum, eique adhaerentem corbem, ad colligendum poma. Per poma intelligit quoque ficus, pyra, cerasa, pruna; omnes enim fructus, praesertim qui molliori sunt cortice, vocantur *poma*. Quin imo Plinius, lib. XV, cap. xxii, etiam nuces pomorum genere comprehendit.

Symbolice, uncinus hic significat Dei iram et vindictam, qua Deus tempus captivitatis populi Israel accelerabat, et quasi attrahebat, ut Israelite quasi poma ex sua regione decerpentur et caperentur ab Assyriis; quorum proinde arma bellica, quibus Israelitas in potestatem redegerunt, recte quoque per uncinum intelliguntur. Unde explicans uncinum, subdit: « Venit finis Israel. » Ita S. Hieronymus: « Est, inquit, sensus: Sicut uncinus rami arborum detrahitur ad poma carpenda, ita ego proximum captivitatis tempus attraxi. Unde hebraeus *keleb* per metathesin alludit ad *כלב* *keleb*, id est compes vel catena ferrea, qua Israelite captivi constringendi erant. Poma enim in aetate matura symbolum sunt captivitatis opportuna et punitionis tempestiva, q. d. Jam arbor Israelitica maturos dat fructus, scilicet ficus pessimas (quales vidit Jeremias in Juda, cap. xxiv, 1); restat ergo ut colligantur et conferantur. Sic Apoc. cap. xiv, 18, ait angelus unus alteri: « Mitte falcem tuam, quoniam aruit messis terrae, » id est quoniam adest tempus maturum et opportunum puniendi impios, utpote cum ipsi mensuram peccatorum suorum iam impleverint. Hoc est quod ait Ezechiel cap. vii, 6: « Venit finis, evigilavi adversum te, » id est maturo et opportuno tempore surrexit: quasi fructus aetivi qui in aetate maturi sunt, sic maturavit tunc exitium, sic finis adest tibi; colliges enim fructum arboris quam plantasti, et frugem quam seminasti metes.

Alludit uncinus ad uncinum, quo olim vinceti trahantur, vel etiam feriabantur rei, et hostes praelio victi captique. Unde Juvenalis de Sejano a Tiberio imperatore capitis damnato *satyr.* x, ait:

Impactus Sejanus ducitur unco.

Et Cicero, *Philipp.* I: « Uncus impactus est fugitivo illi, qui C. Marci nomen invaserat. » Idem, *Pro C. Rabirio*: « Nos a verberibus, ab unco, a crucis denique terroribus neque res gestae, neque acta aestas, neque nostri honores vindicabunt. » Et Horatius, lib. I Carm. ode 33, ad *Fortunam*:

Te semper anteis sava necessitas,
Clavos trabales, et caneos manu
Gestans athena, nec severus
Uncus adest, liquidumque plumbum

Lampridius in *Commodo* scribit ipsi mortuo aclamatum a populo: « Qui senatum occidit, et templa spoliavit, unco trahatur. » Et Suetonius in *Vitellio* scribit eum, post mortem, unco tractum in Tiberim: hoc summum erat probrum. Insuper unco suspendebantur reorum, aequae ac martyrum, corpora, uti in *Actis S. Sebastiani* legitur, corpus ejus inventum in cloaca pendens ex unco. Adhaec martyres uncis perinde ac unguis laecabantur, uti legitur in *Actis SS. Platonis et Pontiani martyrum*. Vide Gallonium, *De Cruciatibus Martyrum*. Significat ergo uncinus, quod Israelitas, quasi captivi et damnati, unco ab Assyriis trahendi sint vel ad necem, vel in captivitatem. *Secundo*, uncinus solent colligi paucula poma, quae in arbore post excussionem sunt reliqua in ramis altioribus: uncinus ergo significat hic Israelitas, post varias clades et strages Syrorum et Assyriorum reliquos, ad extremum ultimum pleneque excidio urbis et gentis vastandos, etiam illos qui in locis editis, munis vel abstrusis, remotis et inaccessis degebant, a Salmanassar anno sexto Ezechiae. Ita Lyranus, Emmanuel, Mariana et alii. Unde Chaldaeus vertit: *Ecce vas plenum extremis aestatis fructibus, q. d.* Sicut collectis vis extremisque agri vel vineae fructibus, deseritur ager, vel vinea, fructusque in vase collecti domum asportantur; ita desolabitur Samaria, civisque ejus universi in Assyriam abducentur.

Idem significant Septuaginta, sed alia metaphora, cavem scilicet, vel retis et aucupis: vertunt enim, *ecce vas*, id est instrumentum, *aucupis*, puta rete, cavea, vel bacilli visco infecti, ut ei se implicent aves. Auceps est Salmanassar, rete sunt ejus castra et arma, quibus illaqueavit, cepit et abduxit Israelitas. Audi Theodoretum: « Visio, ait, haec celerem et expeditam venationem Israel significat; sicut enim aves visco facile capiuntur, sic Assyrii populus apprehendetur. »

Tropologicè Rupertus: Uncinus, inquit, est avaritia: rami et poma sunt divites, eorumque opes; pomum quippe res levis est, maximeque pueros mulcet: viris autem, et maxime sanis, pro minimo est. Sic nimirum bona presentis saeculi leviantur, vel etiam feriuntur rei, et hostes praelio victi captique. Unde Juvenalis de Sejano a Tiberio imperatore capitis damnato *satyr.* x, ait:

num commisit. Addit Rupertus: Sicut hortulanus uncinis sensim sine strepitu, ramum quo vult crebro motu contorquet, donec poma decerpant; sic avarus, fur et fraudulentus mille habet capienti et attrahendi artes, quibus innectit et aduncat cipes aliorum, adeo occulte et dolose, ut ipsi sua damna nisi depauperati, seroque gementes, non sentiant, juxta illud *Psalm.* x, 9: « Insidiatur in abscondito, quasi leo inspelunca sua. Insidiatur ut rapiat pauperem: rapere pauperem dum attrahit eum. In laqueo suo humiliabit eum, inclinabit se, et cadet cum dominatus fuerit pauperum. »

Mystice Ribera: Uncinus, inquit, est mors, quae ramos et vita, id est omnes hominis doles, virtutes et poma, quamvis recondita attrahit; ut a Deo carpantur, et suis locis singula collocentur. Distinctus Ferdinandus, *visione XXIII*: Mors, inquit, variis incinis, id est variis morborum et casuum uncinibus, attrahit ramos, in quibus plura sunt poma, id est familias, in quibus plura sunt capita, eaque robusta et valentia, quae a morte videntur remotissima.

Vita enim humana recte comparatur pomis. *Primo*, quia, sicut poma cito in gemmas erumpunt, crescent, maturescunt, carpuntur: ita et homines. *Secundo*, sicut e pomis alia matura, alia immatura sponte decidunt, alia in arbore putrescent, alia rubent; sed si aperias, verbum plena et corrosa invenies: alia manu carpuntur, alia baculo vel deciduntur: ita hominum alii in aetate virili; alii in juvenili naturali morte decedunt, alii in putri senectute, alii exterius rubent ut rose, sed intus sordibus et morbis constant; alii in lecto, alii in bello, pugna, etc., violenta morte occumbunt. Hinc ait S. Job cap. ix, 26: « Dies mei pertransierunt quasi naves poma portantes; » haec enim naves celerius aguntur ceteris, ne poma quae cito putrescunt, corumpantur antequam ad portum, ubi vendenda sunt, appellent. Ita celeriter transit aevum nostrum.

Tertio, Varro lib. I *De Re rustica*, cap. xxxv, pomum dictum esse censet, eo quod potu indigeat: « Poma, inquit, quae insita erunt siccatibus, aquam addi quotidie vesperi: a quo, quod indigent potu, poma dicta esse possunt. » Ita vita hominum potu non tantum indiget, sed et abundat, ac deliciarum maxime.

Quarto, pomum Persicum in Perside, ob frigus veneni vim habere dicitur, eaque de causa in Italiam transmissum, ut incolis noceret; verum mutato solo, mutavit naturam, et salubre reperitum est, ut ait Columella:

Pomus quae Barbara Persis
Miserat, ut fama est, patriis armata venenis
At nunc expugnat parvo discrimine lethi,
Ambrosius praebet succos oblitia nocendi.

Ita voluptas vitae humane in se, et in solo quasi

nativo, venenata est: at si solum mutet, et in campum virtutis transplanetur, vitium ponit, et pro morte vitam et salutem affert.

Quinto, pomum rotundum gerit speciem orbis, qui rotundus est; et vite humane, quae gyrat et in orbem semper recurrit. Quocirca anno Domini 1013, cum Henricus imperator recens creatus Romanus ingrederetur, Benedictus Papa cum Clero et Senatu et obviam processit, eique insigne imperii obtulit: pomum id erat aureum, circumcirca pretiosissimis gemmis distinctum, aurea cruce desuper eminente, ut dum illum respiceret, cogitaret, se sic debere imperare in mundo, ut illum crucis Christi vexillo subderet. Accepit pomum Imperator, ac manu tractans: « Nullis, ait, melius hoc pomum cernere et possidere congruit, quam illis qui pomis mundi calicis cruce Christi sequuntur; » ac proinde illico misit illum ad Cluniacense monasterium in Gallia. Ita Glaber, et Baronius anno Christi 1013. Sic in bulla aetate Caroli IV, cap. xxii, traditur et sancitur ut in processione sollempni, postquam creatus est imperator, ante illum deferat ense dux Saxoniae, sceptrum marchio Brandeburgensis, pomum comes Palatinus; pomum, quia sphaericum, representat orbem. Unde *Chronio. Hirsung.*, in inauguratione Comitum Hollandiae, tradit imperatori inaugurato globum aureum in manum dari his verbis, quae profert Palatinus Rheni: « Accipe globum sphaericum, ut omnes nationes Romano imperio subicias, et Augustus gloriosus appellari valeas. » Se ergo, summe cor in manu Dei statuat Imperator, ut cum mundo gestet, regatque illum Deus: ac simul meminerit orbis imperium parvum esse et exile instar pomi et globi, si cum caelesti regno comparetur. Ad illud ergo anhelet, seque et suos omnes transferre satagat. Sapienter S. Franciscus Xaverius, lib. II, *epist.* 5, Joanni III Lusitanie regi (ac in eo ceteris principibus et praetibus) hoc saluberrimum dat consilium, ut quotidie per quadrantem horae divinam illam sententiam meditando: « Quid prodest homini si universum mundum lucretur, anime vero sine detrimentum patiar? » germanam ejus intelligentiam a Deo petat, cum sensu animi interiore conjunctam; et simul omnium suarum preactionum illam velit esse clausulam: « Quid prodest homini si universum mundum lucretur, » etc., quoniam propius, inquit, quam ille existimat, adest hora, qua illum Rex regum, et Dominus dominantium ad rationem reddendam evocaturus est, illud intonans: « Bedde rationem villicationis tuae. » Verus fuit vates: nam paulo post rex vita functus est.

Sexto, poma saepe venenum homini propinat, ut alio modo mors affertur. Mirum haec de re exemplum narrat Cardanus, *De Rerum. variet.* lib. XII, cap. lvi: Cum, inquit, Remethus, rex Scotorum, Eruthinthum Fenellae filium occidisset, tum etiam Malconum Druffum regem et affinem Fenellae; illa statum mira arte fabricari jussit,

in cuius manu pomum aureum gemmis referuntur erat; quod quicumque tetigisset, stupium nullis jaculis e pomis prosistentibus confodiebatur: eo regem nihil suspicantem invitatum in Festicarii oppido occidit. Ita voluptas huius vite blandum est, sed exitale pomum, quod iam quodam fulgore perstringit et illecat eorum oculos, quos decepturum et necaturum est: «Ego ne credite, Teucri.» Ita Nicolaus Causinus, lib. XI *Parab. histor. cap. v.* Rursum, si offeras puero pomum et simul aureum, puer pomum eliget præ aureo; quia pomi specie capitur, auri pretium non novit. Annon ergo his pueri senes, qui voluptatem virtuti, id est in ajs bonis, terrena celestibus, caduca æternis, f. Hæc veris anteponunt? Vere pomum hoc ille zbrosum est, diciturque malum Quamobrem a. Jud Martiale, lib. XIII. nucez piceæ ita vitatore affantur:

Poma sumus Cybele, procul hinc discede, viator,
Ne cadat in miserum nostra ruina caput.

Præclare S. Bernardus, tract. *De Gradib. humilit.*: «Serpens Eve, ait, porrigit pomum, et surripit paradisi. Hauris virus peritura, et perituros paritura. Perit salus, non desiliit partus. Nascentur, moritur, ideoque nascitur moritur, qui prius moritur nascitur. Propterea grave jugum super omnes filios tuos usque in hodiernum diem.»

Septimo, est et alia pomi cum homine analogia, consideranda et commiseratione digna. Vides arborem florentem et floribus comptam, imo onustam; avorte ex quinque floribus quibuslibet, vix unus in pomum maturum evadet; antequam enim gemmescant, plurimi vel vento decussi, vel æstu arefacti, vel a vermibus arrosi, vel humore deficiente marcescentes decident: ex his vero qui gemmescant, plurimi pariter, antequam in poma maturescant, similibus casibus in terram converunt. Ita prorsus ex quinque floribus infantibus qui nascuntur, vix unus in virum evadit: sed alii in infantia, alii in pueritia, alii in adolescentia moriuntur. Quis non lugeat, quis non genat miseram hanc hominum sortem? Sapienter philosophus ille: «Brevis, ait, vita prohibet suscipere longas spes, vel ad eas aspirare.»

Octavo, inter arborea «infirmissima est malus, maximeque quæ dulcis est,» ait Plinius lib. XVII, cap. xxv, qui et addit: «Ægrotant aliquando et poma ipsa per se sine arbore, si necessariis temporibus imbres, aut tepores, vel afflatus defuere, aut contra abundare: decidunt enim aut deteriora fiunt.» Idem, lib. XVIII, cap. ii: «Si, ait, cum deflorere protinus sequantur imbres, in totum poma deperunt, adeo ut amygdala et pyri, etiam omnino nubilum fuit austrinusque flatus, amittant fetus.» Pari modo quid inter animalia infirmus homine? qui catharro, id est guttula æque, suffocatur, æstu uritur, aura infecta aestum haurit, qui plurimis imo immu-

rabilibus, et sæpe novis ac medicis ignotis morbis laborat. In solo hominis oculo morbos centum numerat et nominat Galenus lib. qui inscribitur *Introductio, seu Medicus, cap. De Oculorum affectibus.* Vere S. Job, hæc expertus, hominem describens cap. xiv, 4: «Homo, ait, natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur malis miseriis; qui quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet.» Flos pomi mox ut effloruit, flavescit; pomum si decortices, aut scindas, antequam illud ori admoveas, illico cultrum nigrore inficit, vigorem perdit, marcescere incipit: ita et juvenis ætate florenti et vultu roseo, mox deflorescit, pallescit, senescit. «Quasi uvæ in deserto inveni Israel, quasi prima poma ficulneæ in cacumine ejus vidi patres eorum,» ait Deus *Osæ ix, 10.* Annon ergo cæcus hominum est uncinus et corbis pomorum? Quotidie ex arbore aliqua aut cadunt, aut levantur poma, donec omnia in eodem inferantur: quotidie aliqui hominum vita hæc decedunt, et in cæcum mortuorum transibunt, donec omnes ad unum sensim, sed brevi temporis spatio, in eundem transferantur. Quocirca Caesar a Ripa in *Iconographia*, mortem pingit cum falce, et uncino pomorum, ex hoc loco Amos: quia sicut falce omnia demittit, ita uncino omnia carpit, instar pomilegii et pomiarum. Ita nunc, juvenes; florete, gaudeat, exultate, dicit: Nos poma natamus, eras mergendi, eras morituri.

Hæc considerans Cicero, gentilis licet, sapienter censet animum ab omni voluptate caduca et terrena avocandum, atque in stabili et celesti defendendum: «Alte, inquit ipse in *Sonno Scipionis*, spectare si voles, atque hanc sedem et æternam domum contueri, neque sermonibus vulgi dederis te, nec in præmiis humanis spem posueris rerum tuarum: suis te illecebris oportet ipsa virtus trahat ad reverentiam. Vestra que dicitur vita, mors est.» Idem, *Quæst. IV Academ.*: «Cogitantes superiora atque celestia, hæc nostra ut exigua et minima contemnamus.» Et *Tuscul. I*: «Confer nostram longissimam ætatem cum æternitate, et brevissima reperitur; tunc erimus beati, cum corporibus relictis cupiditatum et emulationum erimus expertes.» Et in *Catone Majoris*: «Ex ipsa vita discimus tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo; commemorandi enim nobis natura diversorum, non habitandi, dedit. Quis est, quamvis sit adolescens, cui sit exploratum se ad vesperum esse victurum? O dii boni, quid est in hominis vita diu? Mihi ne diuturnum quidem quidquam videtur, in quo est aliquid extremum. Cum enim id advenit, tum illud quod præterit, effluit, tantum remanet quod virtute et recte factis sis consecutus. Horæ quidem cedunt, et dies, et menses, et anni, nec præteritum tempus unquam revertitur, nec quid sequatur sciri potest.» Bar-

sum *Tusculan. I*: «Duc sunt vie, ut ait Socrates, quocunque cursus animum e corpore excedentium. Nam qui in humanis vitis contaminantur, et se totos libidinis dederunt, his demum quoddam iter est seclusum a consilio Deorum: qui autem se integros castosque servarunt, quibusque fuit minima eum corporibus contagio, suntque in corporibus humanis vitam imitati Deorum, his ad illos, a quibus sunt profecti, facilis patet reditus.» Quid jam dicat, quid faciat christianus?

2. VENT FINIS SUPER POPULUM MEUM ISRAEL. — «Finis,» id est exodium Israeli a me decretum et præfatum. In Hebræo pulchra est paronomasia inter קץ קצו, id est est poma æstatis, et קץ קצו, id est est finis. Radix enim est קץ קצו, que significat compungi, angustiari, affligi: inde קץ קצו significat spinam pungentem, et קץ קצו significat ætatem, qua sol pungit, urit et maturat fructus, q. d. Uncinus hic קצו קצו, id est pomorum æstivorum, uret te, o Israel, id sol æstivus; et pungit te ut קצו, id est est spina; ac denique tibi קצו, id est finem et exitum, adducet. Quocirca קצו קצו, id est est evigilavit et maturavit, pravum tuum קצו, id est pomum æstivum; et tua קצו, id est est spina, et tunc קצו, id est est finis, ut ait *Ezekiel. cap. vii, 6 (1).*

NON ADHUC ULTRA UT PERTRANSEAM EUN, — ut dissimulem peccata ejus, ut eum sentem præteream et impunitum relinquam, uti pertransit prætor, cum scelera et scleratos videns præterit et dissimulat, q. d. Tanta sunt crimina Israelis, ut non possim ulterius commovere, non possim tacere et parcere; sed illa sui enormitate et multitudine, quasi clamore jugi et valido cogant me ad evindicandum. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rupertus et alii.

3. STRIDEBUNT CARDINES TEMPLI IN DIE ILLA. — Ita vertunt quoque Tigurina et Pagninus, q. d. Stridebunt cardines templi, cum hostes vi januas ejus perumpent, ut illud spolient et vastent. Rursum stridebunt ex crepita postium conflantibus, cum templum ab hostibus incenditur. Ita Theodoretus, Arabius: *Cadent altaria templi in die illa*; quia scilicet Israelite templum idolis et scleribus contaminarunt. Stridebunt ergo hostes cardines, cum illos illius aries, aut mallei hostiles frangent, aut revellent; cumque per illos agmina hostium in templum irruerunt. Alii

(1) Apparet (ut bene notat Cornelius), visionis significationem postiam esse in allusione danarum vocum קצו et קצו; scilicet quemadmodum sub finem æstatis terminus est fructuum, et tempus ut colligantur, cum jam tota æstate solis calore plane sunt maturati, nec diutius in arbore asservari possunt; sic instat tempus a Jova definitum, ut puniantur Israelite, cum scelera suorum mensuram impleverint. Cæterum, ejus que hic describitur, visionis idem est scopus, eademque significatio, ac superioris illius cap. vii, 7. Neque enim est prophetis insuetum, eandem rem pluries inculcare, mutatis tantummodò verbis vel signis (Rosenmüller.)

quoque Sanchez: Signum, ait, belli præcis erat, templi portas perstringere, juxta illud *Æneid. VII*:

Sunt gemina belli porta, formidæ Mortis.
Has ubi cæta sedet patribus sententia, pægo, etc.,
Insigis rescat stridentia limina consilii.

Verum hic mos fuit Romanorum, non Hebræorum. Adde agi hic de exodio urbis et templi, non de belli signo. Ad verbum Hebræa veritas: *Ullabunt cantica templi*, id est cantica templi vertentur in ululatus; Syrus: *Concurrent laudationes* (cantica, fama et gloria) *templi. Secundo*, Lyranus vertit: *Stridebunt cardines palatii*, scilicet regis et optimatum, cum hostes illorum palatia irruerunt. Tertio, Chaldaus vertit: *Ullabunt vice canitorum carminum palatii*, sive palatiorum, in quibus festiva cantiones et musica instrumenta personare solebant; et Vatablus: *Ullabunt cantica palatii*. *Per cantica* bestiam intelligit, q. d. Cantica principum et potentum vertentur in ululatum et merorem. Noster cum Septuaginta et aliis jam citatis melius vertit, «cardines templi:» quia hebræum חֲדָרֵי הַמִּטְעַן hechal, proprie angustum et potens templum, sive basilicam significat, a radice חָדַל chahal, id est potuit, prevaluit, q. d. Basilica potens, cæterisque sua magnificentia prevalens. Quarto, Septuaginta vertunt: *Ullabunt laquearia templi*, q. d. Tantus erit clamor hostium et cæcorum ab his in templo, ut totum templum ululatu compleatur, ipsaque laquearia vices ululantium instar echo reverberantia, ululare videantur. Sic et nostram versionem explicat, et cum Septuaginta conciliat S. Hieronymus: «Stridebunt, inquit, cardines templi, sive laquearia. Hoc autem *ἠηροῦσθαι* accipiendum est, quod tam grave malorum pondus incumbat, ut ipsi quoque portarum cardines et excelsa laquearia ululent, et incredibilem sentiant vastitatem. Unde patet, licet hebræum שְׁרִירֵי שְׁעָרוֹת sciroth passim alibi significet cantica, hic tamen significare cardines et laquearia (ita enim vertunt Septuaginta et S. Hieronymus, qui hebræicæ lingue erant peritissimi), forte per onomatopœiam: vox enim sciroth refert et exprimit sonum eardium stridentium, qui ipsorum quasi est cantus. Adde, a radice שָׁר שָׁר, que recta intendere, extendere, canere, multaque alia significat, deducitur nomen שְׁרִירֵי שְׁעָרוֹת, id est murus, et ædificium ex quo prospiciunt, vel quod procurrit et foras extenditur; inde sciroth vocantur laquearia, que per totum templum superne extenduntur, queque in totum templum prospiciunt.

Quæres, de quo templo loquatur hic Amos? An de Hierosolymitano Dei, an de Bethelino idolorum? De Hierosolymitano accipitur S. Hieronymus, Theodoretus et Rupertus. Alii, et planius, accipiunt de eo quod erat in Bethel dicantur vitulos aureis. In Bethel enim degabat et propheta bat contra vitulos aureos Amos, ut patet cap. vii.

vers. 13; unde hic vers. 2, celere ei finem comminatur, qui et ei obvenit, cum Jerusalem nullo tardius vastata sit. Sicut ergo Judei suum templum in Jerusalem vocabant *hechal*, id est basilicam; ita eorum æmuli Samaritæ suum fanum in Bethel pariter nuncupabant *hechal*. Id ita esse patet ex vers. 7: « Juravit Dominus in superiorem Jacob. » Jacob enim vocantur decem tribus, non duæ. Et ex vers. 14: « Qui jurant in delicto Samaria, et dicunt: Vivit Deus tuus Dan. » Unde liquet hæc dici contra Samaritanos, omnique plena populo redigam in solitudinem. Et metalepsis: silentium enim ponitur pro strage et desolatione: ex occisione enim et strage sequitur desolatio, ex desolatione solitudo, ex solitudine silentium. Unde Septuaginta vertunt: *In omni loco projicietur silentium*. Sic modo ait S. Hieronymus: « In toto orbe terrarum provecum est silentium Judeorum: ubicumque fuerint, missitant potius quam loquuntur; » oppressi licet, mutæ et hiscere non audent. Secundo, contrarie vertit et explicat Lyranus, nimirum accipiendū *hechal*, id est in, pro *in*, id est a, sic vertit: *Ab omni loco projicietur silentium*; quia in omni loco erit clamor, tam hostium occidentium, quam incolarum occisorum. Tertio, Vatablus sic vertit: *Multiplicabitur cadaver in omni loco (quod projicietur (dicit) tace, q. d. Pollinctor qui curam habet projiciendi cadavera in sepulchrum, agnosendo justam Dei vindictam in tanta Israelitarum strage, dicit socio suo: Tace, noli conqueri de Domino Deo, quod tot nobis det funera: quia juste hæc patimur propter idololatram et peccata nostra. Verum hic multa supplenda sunt, quæ non habentur in textu. Quarto, Tigurina vertit: *Multa cadavera (hostis) prosterneret in omni loco, idque silentio. Quinto, Arias, hæc aliter dispungens, et ad Amasiam sacerdotem idolorum referens, sic vertit et explicat: Adeo multa erunt cadavera, ut in omni loco projiciatur insepulta; at tu, o Amasia, quia hisce meis oraculis et minis non credis, tace et tacens expecta rei eventum: videbis enim hæc omnia compleri, et tunc sero credes vel invitus. Verum primus sensus planus et genuinus est. Simili modo regio umbrae mortis, id est status et locus defunctorum, in quo summa est vastitas et horror, vocatur terra silentium, et hebraice *duma*, id est silentium. Nam, ut ait Ovidius V *Fastor.*:**

Mot enim lænues animas dixere silentium.

Et Virgilius, VI *Æneid.*:

Di quibus imperium est animarum, undæque silentæ,
Et Cæus, et Philegeton, loca nocte silentia late.

Et inferius:

Quæsit Minos urnam movet, ille silentem
Conciliumque vocat, vitæque et crimina discit.

Moraliter, discite hic strepitum et tumultum Israelitarum congrue puniri contrario, solitudine et silentio. Sicut enim medicorum in morbis axioma et praxis est, contraria contrariis curari, ita et iudex Deus contraria scelera contrariis supplicis curat, nimirum superbiam depressione, gulam fame, libidinem morbis et doloribus, acediam laboribus et sudoribus, tumultum desolatione. Quia enim Israelitæ magno strepitu, pompa, turba et tumultu celebrabant festa idolorum, puta vitulorum aureorum, eodemque invadebant et vastabant bona pauperum, ut dicitur vers. 4 et 5; hinc pariter Deus congrue multat eos omnium rerum spoliatione, strage et vastitate. Simili modo apud christianos, urbes et provincias in quibus magnus fuit rerum hominumque luxus, merciumque, usurarum et fraudum turba, punit deprædatione et desolatione. Pari ratione et jure monasteria et ordines in quibus abjecto silentio viguit dissolutio, garullitas, detractio, murmuratio, invidia, etc., punit silentio, sinendo ea ab hereticis vastari, comburi et redigi in solitudinem. Exempla sunt in Gallia, Germania, Belgio, Anglia, in qua sola sub Henrico VIII, teste Sanderò,

Milia dena unus templorum sustulit annus.

In cæteris provinciis similiter plurima monasteria funditus eversa videmus, atque in nonnullis causa publica fuit omnibusque nota, nimirum silentii et disciplinae religiose abjectio, vitæque monachorum licentiosa, et plus quam secularis. Dicit ergo talibus Deus: Quia vos projecistis disciplinam et silentium, ego silentio, quod vim a vobis patitur, succurram, illudque in omni loco restituam, imo projiciam, redigendo omnia in cineres camposque silentes.

3. QUANDO TRANSIBIT MENSIS (ita Romana, Hebraea et Septuaginta. Male ergo Remigius, Rupertus, Hugo et Lyranus legunt, *messis*): ET VENUDABIMUS MERCES (Septuaginta, et *negotibimur*), ET QUANDO TRANSIBIT, ita Syrus SABBATUM, ET APERIEMUS FRUMENTUM. — Syrus, horrea. Mensis et sabbatum tripliciter accipi possunt: primo, synecdochice pro quolibet tempore generatim. Hebræi enim tempus omne mensurabant et dividebant per menses et sabbata. Secundo, mens particularim mensis, hebraice *chodes*, vocabatur neomenia, id est prima dies cujuslibet mensis: et sabbatum proprie erat septima dies hebdomadae. Tertio, specialissime, mensis sacer erat mensis septimus, puta september, quo post collectam

fruges totum pene mensem sacrum festumque agebant, ut dixi Levit. cap. xxiii, 3 et sequent., ac proinde idem mensis erat sabbatum, non dierum, sed mensium: quia erat septimus mensis, isque festus. Juxta primam mensis et sabbati acceptionem, primus hujus loci sensus erit hic: Quolibet mense et sabbato, id est quolibet tempore, quo vos, o avari frumentipolæ, videtis frumentum vilis esse pretii, illud reconditis, ut tempus hoc transeat, et succedat post tempus copia tempus inopie, quo illud carius vendatis, Ita Castro et Vatablus.

Juxta secundam acceptionem sensus secundus erit hic: Ita inhiatis lucro, ut delectis advenite festum neomenie et sabbati, ac optetis illa cito transire, ut illis transactis illico ad mercioniam et lucra vestra redeatis, ac de more vestro care vendatis frumentum. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rufinus, Remigius, Lyranus et Ribero. Ubi nota avarorum mercatorum vota, qui nil nisi merces, mercatus et lucra somniant, quibus proinde omnis res divina est longa, adeoque Missa dimidiæ horæ sæpe nimis est proluxa. Addit Sanchez: Calendas, inquit, sive primum mensis diem avidæ expectabant avari mercatores; quia tunc pecunias dabant fenorij, et fenestres exigebant usuras, ut patet ex Platarcho, lib. *De Non famerando*, et ex Horatio, lib. I, *satyra* iii; unde tunc debitorum, qui senuis solvere non poterant, pignora vendebant, vel bona invadebant. Huc refertur expositio Chaldaei et Pauli Burgensis, qui per mensem accipiunt non quemvis, sed embolismalem, qui scilicet tertio quoque anno quasi decimus tertius, albis duodecim anni mensibus addebatur ab Hebræis ad hoc, ut annum suum lunarem æquarent solari, ut dixi *Erod.* cap. xii, 2, q. d. Quando transierit annus ille tertius longior, post quem ob additum mensem solet citius frumentum deficere, et carius vendi, nos illud care vendemus. Rursum Chaldaeus, Burgensis, Albertus et Arias sabbatum accipiunt non dierum, nec mensium, sed annorum, puta annum septimum remissionis, qui totus erat sacer et sabbatum, id est festus, q. d. Quando transierit annus septimus quo serere non licet, unde sequetur frumentum penuria, tunc care illud vendemus; quasi hoc Propheta dixerit instante vel presente anno septimo et sabbatico, taxans abusus avarorum qui illo abutebantur ad turpia sua lucra.

Juxta tertiam acceptionem tertius sensus erit hic: Quando transierit tempus messis, quo ob copiam vilis solet esse frumentum; pariter et mensis septimus, quo feriuntur Judæi, ac liberatè fruges suas consumunt, mense octavo et sequentibus, cum frumentum jam deficere incipit, nos illud pretio caro ad libitum vendemus. Hunc sensum afferunt quoque Remigius, Albertus, Rupertus, Lyranus et Hugo. Favet huic expositioni articulus hebraicus *he* additus voci *chodes*, qui certum mensem, eumque cæteris illustriorem si-

gnificat, qui sane alius esse nequit quam mensis septimus. Rursum favet rei natura: post mensem enim septimum carius erit frumentum, idque ordinariè quolibet anno. Non enim videtur loqui Propheta de anno septimo, vel simili extraordinario et rarius occurrente. Denique posset quis opinari per mensem hic significari mensem mensis, quo scilicet metebant novas fruges, puta maium, vel junium; ac per sabbatum significari festum Pentecostes, quo ex messe primos panes quasi primitias Deo offerebant. Sabbatum enim Hebræis erat quintuplex: *primum*: dierum, puta septima dies hebdomadae; *secundum*, hebdomadam, puta septem hebdomades numerate a Paschate, quo conficiunt quadraginta novem dies, quibus expletis, sequens dies quinquagesima erat Pentecoste; *tertium*, mensium, puta septimum mensis, de quo jam dixi; *quartum*, annorum, puta annum septimum remissionis, qui proinde vocabatur sabbaticus, eratque festus; *quintum*, hebdomadis annorum: septem enim hebdomades, sive septenarii annorum, faciunt quadraginta novem annos, post quos annus sequens quinquagesimus erat jubileus, et totus sabbatum, id est festum. Verum quia statim a messe et Pentecoste erat copia frumenti, ac proinde illud vilis erat pretii, hinc aliud tempus hic avari mercatores hinc notare videntur, videlicet post septimum mensem, quando jam illud deficere, ejusque pretium carius efficit incipiebat.

ET APERIEMUS FRUMENTUM. — aperiemus granaria tempore copiam clausa, ut tempore penuriae promamus, careque pro libito nostro vendamus frumentum. Porro quam hoc Deo sit invisum, docet ipse hoc loco, dum mox multas gravesque talibus penas intemat. Deum imitentur principes et magistratus, ut hosce monopolas, quasi mures triticæ corrasores, imo corrosores, fument publicam afferentes capiant et plectant. Ita fecit B. Carolus comes Flandriae: cum enim Lambertus Stratensis, frater Bertoldi præpositi S. Donatiani, decimas in multis annos redemisset, plenaque horrea haberet, atque ingruente annonæ caritate ea egenis communicare nollet, jussit B. Carolus ejus horrea effringi, triticique vim ingentem egenibus gratis admitti. Qua de causa a monopolis ei in templo oranti sacrilege mors violenta illata est, ipseque justitæ æque ac annonæ publicæ tutor pro muneris sui fortiter obitu merito martyrii palmam tulit. Ita habet ejus Vita nuper a Belgis edita, et *Æmal.* lib. V. Celebris et sancta hujus facti memoria etiamnum Crugis Flandrorum perdurat, ubi locus, in quo Comes occisus, mihi olim ostensus est.

Narrat Procopius, lib. III, Joannem præfectum prætorio Belisarii, bello Wandalico nauticum panem, ne bis coctus pondere levior redderetur, adhuc crudum ad publici balnei fornacem assari fecisse, ne quid ponderi decederet: at vix Methonem pervenisse, cum panes dissolvi coepere, et

mittibus per modios distributi gravissimos morbos invexere. Ita unius avaritia totum exercitum afflixit, et pene perdidit. Ad hosce avaros Tantali fabulam ingeniose transfert Horatius, lib. I. *Serm. satyra 1*, qui

Congestis undique sociis
Informis inhians, et tanquam parceris seris
Cogitur, ut necis iniquam gaudeat tabellis.

Porro Deus justo iudicio avaros penuria punit, facitque ut frumentum quod avarae asseverant, a muribus cotrodantur, vel tempestate aut naufragio mergatur, vel ab hostibus diripiatur, vel alio casu pereat.

Memorable est quod in *Vita Paulini* legimus, eum Christi imitatione et amore opes amplissimas in pauperes erogasse, et ex ditissimo factum pauperium. Cum quadam die pauper ab eo spem peteret, dixit B. Terasia olim conjugii, nunc sorori suae (cum se eam vivebat in continentia), et eam illi daret. Respondit Terasia se non habere nisi unicum panem. Jussit tamen Paulinus illum dari. Terasia, timens ne in praedio non haberet quod apponeret Paulino, panem non dedit, sed servavit. « Interca, inquit Gregorius Turonensis, lib. *De Gloria Confess. cap. cvi*, adventerunt quidam dicentes se missos a dominis suis, ut illi annonae ac vini deferrent speciem; sed pro hoc se avaros, quod orta tempestas unam eis eum triticum abstulerit navim. Tunc via Dei conversus ad mulierem, ait: Intellige te illi pauperi unum panem fuisse furatum, et ideo hanc navim esse mersam. » Ex adverso dum idem Paulinus, jam Nolanus episcopus, adeo liberalis esset, ut eum fruges omnes erogasset in pauperes, tandem seipsum pro filio viduae redimendo servituti maciparat, paulo post Dei nutu a rege Wandalarum agnatus eum suis civibus omnibus, atque onustis frumento navibus Nolanus est remissus: « sicut factum est ut qui se in servitium solum tradiderat, cum multis a servitio ad liberam rem rediret, illum videlicet imitatus, qui formam servi assumpsit, ne nos essentium servi peccati. Cujus sequens vestigia Paulinus, ad tempus voluntarie servus factus est solus, ut esset postmodum liber cum multis, » ait S. Gregorius, lib. III. *Dialog. 1*.

Simile est quod narrat Leontius in *Vita S. Joannis Eleemosynarii*, de mercatore quodam opulento, cujus fruges et mercas naufragio perierunt, qui cum hoc suum infortunium lamentans narraret S. Joanni, audivit ab eo: « Scias hoc tibi nulla alia de causa accidisse, nisi quod haec navis non iuste, non honeste, et esset acquisita. » Jussit ergo ei dari unam ex navibus Ecclesiae, onustam viginti millibus modiorum frumenti: eorum qua felicissime navigans mercator, appulit in Britanniam fame tunc laborantem, ubi moderato pretio vendens frumentum, Britannorum indigentiam dum consulti, ipse ditatus est. Hoc est

quod ait Sapiens *Proverb. cap. xi, 21*: « Alii dividunt propria, et ditiores fiunt: alii rapiunt non sua, et semper in egestate sunt. Anima quae benedicti impinguabitur, et qui inebriat, ipse quoque inebriabitur. Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis: benedictus autem super caput vendentium. » Et S. Paulus, II. *Cor. ix, 6*: « Qui parce seminat, parce et metet: et qui seminat in benedictionibus (benefice, largitur, copiose), de benedictionibus et metet. » Vide ibi dicta.

Quocirca graviter et acriter monopolas innotans S. Ambrosius, lib. III. *Offic. cap. vi*: « Cur, ait, ad fraudem convertis naturam indulgentiam, quae copiosas dat fruges? Cur invidias usibus hominum publicos parvas? Cur populis minus abundantiam? Cur affectas inopiam? Cur optari facis a pauperibus sterilitatem? Cum enim non sentiant beneficia fecunditatis, te auctionante pretium, te eadente frumentum, optant potius nihil nasci, quam te de fame publica negotiari. » Et mox: « Latrocinium hoc, an fenus appelles? Captantur tanquam latrocinii tempora, quibus in visceribus hominum durus insidiator obrepas. Lucra tantum damnatum publicum est. Joseph sanctus omnibus aperuit horrea, non clausit. Reete Salomon (*Proverb. cap. xi*): Qui continet, inquit, frumentum, reliquit illud nationibus, non haereditibus: quoniam avaritiae emolumentum ad successum jura non pervenit. Quod non legitime acquiritur, quasi ventis quibusdam, ita extraneis diripientibus dissipatur. »

UT INVENIAMUS MENSURAM, ET ANGEAMUS SICLUM. — Pro mensuram hebraice est *epha*, quae erat quarta, usitata et communis mensura, sub qua omnes alias per synecdochen intelligit. Porro *epha* erat decima pars cori: corus autem continebat 30 modios Italicos: ergo *epha* continebat tres modios Italicos, et sex Hispanicos (modius enim Italicus duplus est ad Hispanicum). Quocirca *epha* Hebraicum idem erat quod medimnus Atticus, teste Josepho lib. X. *Antiquit. cap. xii*. Rursum saltem erat tertia pars *epha*, puta modius unus Italicus. Vide ea quae dixi de mensuris in fine Pentateuchi. Notat non tantum avaritiam, qua carissime vendebant, sed etiam dolum et fraudem mercatorum, quo in vendendo mensuram minuebant, id est mensura aequo minori rem quam vendebant emptoribus admotiebantur; e contrario vero augabant *sichlum*, supponendo scilicet stateras dolosas, ut sequitur, quarum videlicet latus altera, in qua apponendus erat siclus (ut videretur ab iusti esset ponderis), quem ementes pro merce empti solvebant, esset depressior et gravior, ita ut siclus alioqui iusti ponderis, his dolosis stateris appensus, justo levior videretur, ea per consequens illi drachmas aliquas argenti vel auri, ementes adicere deberent. Ita Clarius, Ribera, Arias et a Castro. Olim enim omnis pecunia, praesertim cum rudis esset, nec signata, semper ponderabatur, et ad pondus annumerabatur, atque

pro pondere majori vel minori suum habebat pretium majus vel minus, ut patet *Genes. cap. xxxiii, 16, Jerem. cap. xxxiii, 9, Isaie cap. lv, 2*.

Secundo, S. Hieronymus et Vatablus per *sichlum* accipiunt, non monetam, sed pondus. Siclus enim hebraice idem est quod pondus, q. d. « Augemus sichlum, » hoc est cum ememus merces, majori aequo siclo, id est pondere, eas ponderemus; cum vero easdem aliis vendemus, minori aequo pondere easdem appendamus. Unde Vatablus vertit: *Diminuiamus modicum, et augeamus pondus, et pervertimus bilancem dolosam*; huncque dat sensum: « Vendamus triticum nostrum mensura aequo minori, et pervertendo supponamus bilancem dolosam, » q. d. « In his quae mensura vendi solent, ut modio, utemur mensura aequo minori: in his vero quae accipiemus, majori aequo pondere utemur. »

Tertio, Remigius et Lyranus sic exponunt: « Augemus sichlum, » id est augeamus pretium frumenti, q. d. Conspiremus in pretium justo majus, ut nemo nostrum infra illud minoris vendat, ita ut cogantur emptores omnes pretio illo injusto a nobis taxato merces nostras emere, quod vitium vocatur *monopolium*, de quo vide P. Lessium, *De Justitia et jure*, lib. II, cap. *xxi De Emptione*, dub. 21.

Quarto, Mariana explicat, q. d. Post venditum frumentum et receptam pecuniam augeamus sichlum, id est sicli pretium, ut sic crescat pretium pecuniae, opesque nostrae.

Nota: *Sichlus* hebraice idem est quod pondus, a radice שָׁקַל *sqhal*, id est, apponit, ponderavit. Sic grece siclus dicitur *σικλῆς* a *σικλῆς*, id est *libra, pondus, statera*. Siclus enim erat nummus vulgaris, communis et usitatus, pondere quatuor drachmarum, sive semunciae, quo non tantum pecunia, sed et metalla, adeoque res quaelibet ponderabant. Valebat ergo siclus quatuor julios, sive quatuor regales Hispanicos: julius enim, aequo ac regalis, pendit drachmam argenti. Erat et siclus aureus et aureus, ejusdem ponderis, sed pro materia majoris vel minoris pretii. Vide quae de siclo dixi *Exodi cap. xxx, 13*.

6. UT POSSIDEAMUS IN ARGENTO (id est argento, pretio argenti, Hebraicum enim *beis*, id est in, est nota pretii) EMENS, ET PAUPERES PRO CALCAMENTIS, — q. d. Ut hisce nostris artibus et fraudibus redigamus pauperes ad extremam inopiam, qua cogantur se vendere nobis in mancipia, itaque possideamus eos, ut nobis quasi jumenta serviant, idque parvo pretio, imo pro pari calcamentorum.

ET QUOSQUE FRUMENTI VENDAMUS — pro puro frumento. Nota hic avarorum mercatorum varias artes et dolos, quibus alios expiant et se ditant. Primum est, quod carissime merces suas divendant. Secundo, quod minuant mensuras. Tertius, quod augeant sichlum, id est pondus. Quartus, quod supponant stateras dolosas. Quintus, quod

cogant pauperes non tantum sua, sed et seipsos vendere pro calcamentis. Sextus, quod frumentum mixtum paleis, cicere, avena, arena, etc., vendant pro puro frumento. Unde Arabicus vertit: *Vendimus vasorum purgationes*, id est, quod post sublatum frumentum scopis aeream purgatio, convertitur et congeritur. Hinc ita Dei exitus detonat in eos, atque:

7. JURAVIT DOMINUS IN SUPERBIA JACOB. — id est contra superbiam Israelis, qua superbe dominatur pauperibus, eosque depravit. Ita Septuaginta, S. Hieronymus, Theodorus, Remigius, Hugo, Lyranus et alii. Hebraice pro « superbiam est *YNSI ghoon*, id est magnificentia, celsitudo, arrogantia. Unde Chaldaeus vertit: *Juravit Dominus qui debet magnificentiam Jacob*; Pagninus: *Juravit Dominus pro celsitudine suam notam in Jacob*; Arias et Tigurina: *Juravit Dominus pro excellentiam ipsius Jacob*, q. d. Juravit pro templum, quod erat gloria, praestantia, magnificentia, et quasi superbiam Jacob. Sic ait Isaia cap. *lx, 15*: « Pomum te in superbiam, » id est in magnificentiam et gloriam, » securorum. » Ita Vatablus et Prado in *Ezech. cap. vi, 24*, explicans illud: « Et quiescere faciam superbiam potentium: » Templum, inquit, vocat superbiam potentium, id est arcum potentissimam, superbissimam, magnificentissimam et celsissimam. Prima versio et sensus nostri interpretis, uti Hebraeo congruentior, ita et nervosior est.

SI OBLIVIS FUERO. — Vox si est nota jurantis, et signum juramenti execratorii apud Hebraeos, q. d. Juravit Deus dicens: Juro per me meaque veritatem, quod non obliviscar haec opera et scelera Israelis, sed ea acriter puniam, adeo ut si eorum oblivis fuero, non habear verax, non habear Deus. Vox ergo si in juramento vel improprie capitur pro non, vel proprie si subaudias execrationem, v. g. hanc: « Non habear teum. Hanc enim Hebraei per euphemismum tam horroris, quam boni omnis causa subiciunt, et subaudiendum relinquunt.

USQUE AD FINEM, — in perpetuum.

8. NUMQUID SUPER ISTO NON COMOVEBITUR TERRA? — scilicet vastitate, ut diripiatur et vastetur? Unde Chaldaeus vertit, *desolabitur terra*. Secundo, hebraice est *תִּירְגַז* *tirgaz*, id est contremiscent, ut vertit Tigurina; Pagninus, *movebit se*, q. d. Tanto sunt scelera Israelis, tantaeque ob ea illi clades imminet, ut merito terra haec audiret, sustineret et sentiens, quasi terrore et stupore percussa contremiscent, omnesque incolae plerique et ejulare debeant. Est prosopopoeia: id patios enim terrae insensibilis sensum, indignationem, horrorem et tremorem attribuit. Omnes enim creaturae sensu naturali sentiant vocem et nutum sui Creatoris, multoque magis ejusdem offensam et iram.

ET ASCENDET QUASI FLUVIUS UNIVERSUS, ET DILUEBIT QUASI RIVUS AEGYPTI. — Aliqui, ut a Castro, per rivum accipiunt torrentem deserti, qui Judaeam

determinat a deserto et ab Ægypto, de quo dixi cap. vi, 13, q. d. Sicut hic torrens in mare defluit, et amplius non apparet, aquis ejus a mari haustis: ita Israelite haurientur ab Assyris, ab eis que abducentur et dispergentur, ut amplius non appareant. Ita a Castro, qui et citat pro hac expositione S. Hieronymum et alios: sed in S. Hieronymo id ipsum non reperi; atque ille torrens deserti, torrens est et vocatur, non fluvius. Adde, rivus Ægypti non alius est quam Nilus, vel rivus Nili; unde Septuaginta pro rivus vertunt, fluvius Ægypti.

Melius ergo Clarius, Arias, Vatablus et alii passim per *fluvium* intelligunt Nilum: hic enim paulo post vocatur rivus Ægypti, præsertim quia Nilus in septem rivus se dividit, quibus per totidem ostia in mare defluit. Apposite autem adducit Nilum, potius quam alios fluvios: quia Nilus quotannis exundans, et restagnans, oblimat fertilemque facit Ægyptum (non enim pluit in Ægypto, sed vice pluvie est Nilus exestans). Unde messis Ægypti dicitur esse in Nilo, quasi in causa, juxta illud *Isaïæ* cap. xxiii, 3: « In aquis multis semen Nili, messis fluminis fruges ejus: et facta est negotiatio gentium. » Adde, Israelite mercatores frumentum emebant ex Ægypto; Ægyptus enim ita fertilis erat, ut esset horreum Romanorum, imo totius Orientis, q. d. Quia vos, o Israelite, frumentum Nilivæ in Ægypto villi pretio emptum reconditis, ut care vendatis, quin et illud mixtis quisquiliis vitiatis, et inanis mensuris dolose dividitis, hæc de causa ego adducam exercitum Assyriorum, qui instar Nili copia sua inundabit Israelæm, cumque cum suo frumento et opibus evertet, et transferet in Assyriam. Alludit ergo ad ascensum, id est incrementum Nili intumescens et exundans, qui deinde statim detumescit et subsidit, ac partim absorbetur a terra, partim relluit in suum alveum, et ex eo in mare delabitur, q. d. Pari modo ascendente exercitu Assyrio in terram Israel, vos pariter ascendetis, et ab eis in magnam turbam conglobabimini, et conglobati turmatim expellemini in Assyrios; ibique dispergemini et absorbebimini, ut inter numerosissimam gentem dispersi, vix ulli esse appareatis. Unde Chaldaeus vertit: *Irruet in eam rex cum exercitu suo maximo sicut aqua fluvii, et sicut eam omnem, expelletque habitatores ejus ut fluvius Ægypti*; alii active vertunt: *Et transendit (Assyrius) sicut fluvius universam illam (terram Israel) et deprimetur tanquam fluvio Ægypti, q. d. Sicut terra Ægypti obruitur Nilo, sic terra Israel obruetur et opprimetur ab Assyris. Rursum, sicut Nilus exundans everit totam Ægyptum, sic Assyrii everent omnes fruges et opes Israel. Secundo, Vatablus vertit: *Et ascendet tanquam universa ipsa (terra Israel), et pelletur (loco suo), et absorbebitur sicut fluvius Ægypti*, sicque explicat, q. d. Terra Israel tota operietur aquis, et vertetur tota quasi in animum: per aquam et am-*

nem significat omnes clades et calamitates quibus illa quasi aquis obruenda erat ab ira et vindicta divina (1).

Tertio, Clarius explicat, q. d. Sicut Nilus evomit ea que ipsi innatant, sic terra Israel evomet ex se Israelitas, projicietque eos in Assyriam.

Nota: ascendet, scilicet non habitator, sed terra: hebreum enim עלתה *aletha*, cum sit femininum, respiciet terram: terra ergo Israel ascendet, ejicietur et defluet: terra, id est incolæ, fruges et opes terræ ascendent, id est in cumulus redigentur, ut auferantur ab Assyris hostibus et prædatoribus.

Hinc consequenter: *universus*, supple non habitator, sed fluvius, q. d. Sicut fluvius universus, id est totus, in Ægypto collectus ascendit et in altum assurgit: ita pariter totus cumulus Israelis abducenti ab Assyris ingens erit, et in magnam summam ascendet. Jam in Hebræo legitur כלה *cala*, id est *omnis illa*, scilicet terra Israel, ascendet: sed noster interpretis aliis punctis legit כלה *cala*, id est completus, perfectus, universus, scilicet fluvius ascendet. Sic etiam legunt Septuaginta, vertunt enim: *Et ascendit quasi flumen consummatio, et descendet quasi fluvius Ægypti: consummatio*, id est tota et consummata multitudo, æque ac substantia Israelis, quod mystice, vel potius accommodatitè electis et reprobis adaptat S. Hieronymus: « Ut qui egredit, inquit, penitentiam, ascendat cum fluvio sancto, qui autem perseveraverit in delictis, descendat sicut fluvius Ægypti, et ingressus mare absorbeatur, ac per hoc ostendit superbiam Jacob, contra quam jurat Dominus æternis supplicis devorandam. »

Denique pro *defluet* hebraice est נסקה *niskah*, id est demergatur in profundum, absorbeatur, eat in abyssum. Ubi nota, pro נסקה legendum נסקרו, uti legendum docent Masoretæ; li-tera ergo *ain* suppressa est vel vitio scriptorum, vel studio ab ipso Propheta, ut omnimodum demersionem inmeret, inquit Marinus in *Lexico*. Radix enim est שקע per *ain*, id est profundari, demergi, ad ima trahi; non שקע per *he*, id est frigiari, potari: sic enim dicitur fuisse נסקרו *niskero* in genere feminino, et quod ארת *eret*, id est terra, sit nomen femininum. Israel ergo ibi in abyssum perinde ac Babilon, de qua dicit Jeremias, cap. li, 63, et ex eo S. Joannes, Apoc. cap. xviii, 21: « Et stultit unus angelus fortis lapidem quasi molarem magnam, et misit in mare, dicens: Hoc impetu mittetur Babilon civitas illa

(1) Ex more Hebræorum, ut recte observat Ackermann, כלה *cala*, ascendere, non solum dicitur de re que ascendit, sed etiam de ea in quam quid ascendit, ut *es. xxiv, 13; Prov. xxiv, 31*. Ceterum ex materia subtrata patet, inundationem terræ Israeliticæ quidem cum illa Ægypti per Nilum comparari, ast nullo habito respectu ad effectum, cum hæc Nilivæ regionem faceret, illa vero regionem destruat.

magna, et ultra jam non invenietur. » Postremo Syrus hoc loco vertit: *Ascendet quasi fluvius finis ejus, et repellet (opprimet), et descendet sicut fluvius Ægypti*; Arabiceus Alexandrinus: *Ascendet quasi fluvius, et descendet quasi Nilus Ægypti*; Arabiceus Antiochenus: *Et adveniat finis ejus quasi fluvius, et defluet, et ejicietur quasi fluvius Ægypti*.

9. OCCIDET SOL IN MERIDIE, — non quod revera sol Israelitis occidet et abscondetur; sed quod nimio pavore et merore consternatis occidere et abscondi videatur. Pavor enim et merore caliginem oculis æque ac menti inducunt, ut morientes in meridie videantur sibi versari in tenebris, nec lucem solis conspiciere. Hoc est enim quod explicans subdit: « Et tenebrosere faciam terram in die luminis. » Ita S. Hieronymus, Theodoretus et S. Chrysostomus, hom. 2 ad Populum, ubi id ipsum Antiochenus suo illo tempore contigisse asseverat, eo quod ipsi ob violatam Theodosii imperatoris imaginem pavidi et anxii, in horas singulas ab ejus ira laqueos, furcas et ignes expectarent.

Secundo, symbolice: « Occidet sol in meridie, » id est, in summa prosperitate et felicitate Israelis maxima ei accidit calamitas et captivitas, ut sit parabolica catachresis: sol enim et lux sunt causa et symbolum bonitatis et prosperitatis, æque ac tenebre calamitatis et tristitæ. Ita Remigius, Rupertus, Hugo, Lyranus et S. Gregorius, lib. V Moral. cap. 1. Rursum sol, id est mens et ratio, occidit irato et peccatori: quia tenebræ iræ et perturbacionum animam ejus occupant, ut velut in nocte cæca positus, non videat quid agere debeat. Ita Cassianus, lib. VIII De Institutis renunt. cap. ix.

Allegorice, hæc de occasu et eclipsi solis, quæ per miraculum facta est in passione Christi, qua sol quasi pullatus incessit, et luxit necem sui Creatoris, exponunt S. Hieronymus, Rufinus, Rupertus hic, et Eusebius lib. X De Demonstr. cap. vi; S. Augustinus, lib. Quæst. ex utroque Testamento, Quæst. XIII; S. Cyrillus, Cateches. 13; Tertullianus, lib. IV Contra Marcion. cap. xlii; S. Cyrilianus, lib. II Ad Quirinum cap. xxiii; Isidorus, lib. De Passione Domini, cap. xlv.

10. ET INDUCAM SUPER OMNE DORSUM VESTRUM SACCEM, etc. — Efficiam ut omnes Israelite induant saccum, et capita radant, eaque decalvent: saccus enim et calvitium apud Judæos signa erant lugentium, et luctus maximi, ut patet Jerem. cap. vi, 26.

ET PONAM EAM QUASI LUCTUM UNIGENITI, — q. d. Affligam terram Israel gravissime, itaque faciam ut acerbissime lugeat; mortuo enim filio unigenito parentes, et maxime mater lugeat inconsolabiliter.

ET NOVISSIMA EJUS (PONAM) QUASI DIEM AMARUM, — q. d. Efficiam ut novissima et ultima Israelis sint luctuosissima et amarissima. Tropologicæ, cogit hoc peccator, dum voluptatur, quod sci-

licet Deus in hora mortis omnes delicias in dolores et angores convertet. Vere Pythagoras: « Omnium, ait, malorum maximum est voluptas, quæ tanquam clavo ac fibula anima necitur. »

11. MITTAM FABRIM IN TERRAM: — NON FABRIM PANIS, NEQUE SITIM AQVE, SED AUDIENDI VERBUM DOMINI, — q. d. Efficiam ut tempore obsidionis et pugnacionis Samarie, ita affligantur, angantur, inoposque sint mentis et consilii Israelite, ut Prophetas, quos iam contemnunt, toto orbe perquirant, ut ex iis sciscitentur, et audiant tum oracula de obsidionis exitu, tum consilia ad eam evadendam: an videlicet, quando et quomodo sint liberandi.

Tropologicæ S. Basilius, homil. De Lavibus Jojuni, in fine, citans hęc Amos verba: *Non fabram panis, sed fabram audiendi verbum Dei*, subdit: « Quam ille immisit justus Judex, quod perspicere eorum mentem verorum dogmatum penuria macrescere, externum vero hominem supra modum pinguescere, et obesum fieri. » Sepe enim bene divites et gulones punit fame et penuria cibi spiritualis, ut qui pinguescunt corpore, macrescant et emoriantur in spiritu: sicut ex adverso pauperes et abstinentes ditat et impinguat sua doctrina et gratia. Rursum hinc docet S. Gregorius lib. XXX Moral. xxxv: « Sepe, inquit, doctori verbum pro gratia tribuit auditoris, et sepe propter culpam auditoris subtrahit sermo doctori, » ut Ezechiel, cui ait Deus cap. iii, vers. 26: « Linguam tuam adhærere faciam palato tuo, et eris mutus, etc. quia domus exasperans est. »

12. ET COMMOVEBUNTUR A MARI, etc. — q. d. Calamitate jam dicta, et fame, id est desiderio audiendi oracula commoti Israelite, vel mittent legalos in omnes terræ angulos, ut a mari Galilææ usque ad mare Mediterraneum prophetam aliquem perquirant, qui hæc eis enuntiet; fiet enim eis juxta illud *Psal. lxxvii, 9*: « Signa nostra non vidimus, jam non est Propheta, et nos non cognoscet amplius. » Ita Chaldaeus, Lyranus et alii. Secundo, S. Hieronymus, Remigius, Hugo et Arias hæc sensu, vel literaliter, vel allegorice extendunt ad desolationem extremam Judæorum, quam etiamnum ob occisum Christum patuleant et patientur usque ad finem mundi. Amos enim licet directe prophetet contra decem tribus, indirecte tamen et comitanter prophetat quoque contra duas, puta contra Judam et Benjamin. Sicut enim Judas in scelere, sic et in vastitate similis fuit Israel fratri suo. Hujus ergo excidium illius fuit typus et preambulum.

Audi S. Hieronymum totum hunc locum Christum et Judæis adaptantem: « Possumus hunc locum et in Domini passione intelligere, quando sol hora sexta retraxit radios suos, et pendente in cruce Dominum suum spectare non ausus est: quando tenebris euncta complentibus, festivitatis eorum et cantica, Vespasiano Titoque superantibus, in planetum luctumque mutata sunt: quando lacry-

anarum, et penitudinis, et effliciorum repleta sunt omnia; et capita habere calvitum, que prius Nazareorum decorata cesarie comam Domino nutriebant. Tunc primogenitus Filius Dei populum Israel, qui in unigenitum et vere Filium Dei miserat manum, eterno luctui traditus est. Nunc ergo illis habentibus tenebras qui repulerant solem iustitie, nos qui sedebamus in tenebris et in umbra mortis, vidimus lucem magnam, et illorum universa festivitas ad Ecclesie translata est mysteria. » Et post pauca: « Illi dormierant in meretricis Synagoge genibus, et diabolo tondeute derasi, virtutem capitis perdidierant, amittentes cum robore oculos, » instar Samsonis. Et inferius: « Ablata est ab eis lex, et Propheta eterno conficere silentio; moventur a mari ad mare, et ab Oceano Britannico usque ad Oceanum Atlanticum, id est ab Occidente ad Meridiem, et ab Aquilone usque ad Orientem toto orbe peregrini (et vagi) verbum Dei non valent invenire. » Et mox famem verbi Dei explicans: « Quibus, inquit, ingerimus famem esse predictam intelligentem spiritualis, in qua Christus cernitur, passio Domini et resurrectio reperitur. Circumvent orbem, et quaerunt verbum Domini, et non inveniunt; quia Verbum Domini negaverunt, quod factum est in manibus omnium Prophetarum, quod in principio apud Patrem erat, quod caro factum est, et habitavit in nobis. »

13. IN DIE ILLA DEFICIENT VIRGINES PULCHRE, ET ADOLESCENTES IN SITI. — *g. d.* Non tantum spiritualis, sed et corporalis famem et sitis eis obveniunt: hae enim tabescent virgines in nocte, aeque ac juvenes, ita ut, his onectis, nulla posteritatis sit spes, sed tota quasi gens intereat. Unde Chaldaeus vertit: *In illo tempore deliquim patietur castus Israel.* Ita Theodoretus, Albertus, Lyranus et Clarus.

Mystice S. Hieronymus: « Deficient, ait, virgines, quia verbum Domini non inveniunt. Ex quo intelligimus, quando doctrina non fuerit in Ecclesia, perire pudicitiam, castitatem mori, abire virtutes: quia non comederunt verbum Domini, quod qui comedit, saginatus ejus cibo audivit per Salomonem: *Iustus comedens saturat animam suam, anime autem impiorum esurient.* » *Deverb. cap. xiii.*

14. QUI JURANT IN DELICTO SAMARAE, *g. d.* Ideo

virgines, adolescentes et Israelite omnes punientur fame, siti et morte, quia adorant, colunt et jurant per vitulum aureum, quem Jeroboam erexit, et collocavit in Dan quasi deum Samariae eumque opponunt et anteposunt Dei Verbo.

Et vivit via Bersabee. — Nota Israelitis non tantum per vitulos suos in Bersabee erectos jurasse, sed etiam per viam qua ad eos ibitur in Bersabee, quasi haec sancta esset a sancto idolo, *g. d.* Ponticiter qui jurant per vitam viam, qua iter in Bersabee: non quod via haec viveret, sed vitam vel metaphoricam, vel melonymicam intelligunt. Metaphoricam, *g. d.* Vitae, id est floreat, teratur et frequentetur jugiter via Bersabee. Sic enim ex adverso viae dicuntur mortuae, vel laegere, cum neglecta et deserta jacent, juxta illud Thea. cap. i, 4: « *Via Sion lugens, eo quod non sint qui veniant ad solemnitatem.* » (Melonymicam, *g. d.* Vivat vitulus aureus deus noster, ad quem ducit via tendens in Bersabee: vivat vitulus, cujus colendi causa tam longam inimus viam, ut a domo nostra eamus ad fines Israelis: ibi enim sita erat Bersabee. Ita Albertus et Lyranus. Jurant per hanc viam, quia in illa multa erant saecula et arae idolis erecta (eo quod illis in locis diu versatus fuisset Abraham patriarcha) que peregrinantes adibant. Id patet IV Reg. cap. xxiii, 8, ubi Josias dicitur contaminasse « excelsa, ubi sacrificabant sacerdotes de Gabaa usque Bersabee. » Addit Vatablus significari hic idololatrarum studium, qui sacritatem constabant in longitudine itineris, ideoque ab uno termino Judaeae peregrinabantur usque ad alterum, puta a Dan usque in Bersabee, *g. d.* Vivit vigetque peregrinatio quae incipit a Bersabee, et desinit in Dan. In Dan enim et Bersabee quasi in duobus regni sui limitibus vitulos aureos collocavit Jeroboam, quasi tutelares Israelis deos. Arabibus vertit: *Jurant in indulgentia Samaritae, et dicunt quod Dan est Deus tuus et Bersabee.* Vide hic insanam idololatrandi studium, quo non tantum idolo, vel templo, sed et via bene precantur, imo per illam quasi numen jurant.

CADENT (ob hanc idololatram), ET NON RESURGENT ULTRA, — *g. d.* Omnino et irremediabiliter corrumpent et peribunt. Ita contigit: non decem tribus, excreta Samaria, abducta in Assyrios: nunquam inde redierunt.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Videt Amos Deum stantem super altare, et jubentem angelo ut, percusso cardine, illud coerat, ob avaritiam et scelera populi, quem se perquisiturum et perditurum asserit, etiamsi is se in caelo, abyso, vel inferno absconderet. Secundo, vers. 7, comparat Israelitas Aethiopibus, Syris et Palestinis, tam in culpa, quam in pena excidii et dispersionis. Tertio, vers. 11, se eos per Christum restauraturum pronuntiat, daturumque copiam frumentis et vini, adeo ut montes stillent dulcedinem (1).

1. Vidi Dominum stantem super altare, et dixit: Percutite cardinem, et commoveantur superflinaria; avaritia enim in capite omnium, et novissimum eorum in gladio interficiam: non erit fuga eis. Fugient, et non salvabitur ex eis qui fugerit. 2. Si descenderint usque ad infernum, inde manus mea educet eos: et si ascenderint usque in caelum, inde detraham eos. 3. Et si absconditi fuerint in vertice Carmeli, inde scrutans auferam eos: et si celaverint se ab oculis meis in profundo maris, ibi mandabo serpenti, et mordebit eos. 4. Et si abierint in captivitatem coram inimicis suis, ibi mandabo gladio, et occidet eos: et ponam oculos meos super eos in malum, et non in bonum. 5. Et Dominus Deus exercituum, qui tangit terram, et tabescet: et lugebunt omnes habitantes in ea; et ascendet sicut rivus omnis, et defloret sicut rivus Aegypti. 6. Qui aedificat in caelo ascensionem suam, et fasciculum suum super terram fundavit: qui vocat aquas maris, et effundit eas super faciem terrae, Dominus nomen ejus. 7. Numquid non tu filii Aethiopum vos estis mihi, filii Israel, ait Dominus? numquid non Israel ascendere feci de terra Aegypti: et Palestinos de Cappadocia, et Syros de Cyrene? 8. Ecce oculi Domini Dei super regnum peccans, et conteram illud a facie terrae: verumtamen conterens non conteram domum Jacob, dicit Dominus. 9. Ecce enim mandabo ego, et concutiam in omnibus gentibus domum Israel, sicut concutitur triticum in cribro: et non cadet lapillus super terram. 10. In gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt: Non appropinquabit, et non veniet super nos malum. 11. In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit: et reaedificabo aperturas murorum ejus, et ea quae corruerant, instaurabo: et reaedificabo illud sicut in diebus antiquis. 12. Ut possideant reliquias Idumaeae, et omnes nationes, eo quod invocatum sit nomen meum super eos, dicit Dominus faciens haec. 13. Ecce dies veniunt, dicit Dominus: et comprehendet arator messorem, et calcator vine mittentem semen: et stillabunt montes dulcedinem, et omnes colles culti erunt. 14. Et convertam captivitatem populi mei Israel: et aedificabunt civitates desertas, et inhabitabunt eas: et plantabunt vineas, et bibent vinum earum: et facient hortos, et comedent fructus eorum. 15. Et plantabo eos super humum suam: et non evellam eos ultra de terra sua, quam dedi eis, dicit Dominus Deus tuus.

(1) Ista est tertia et ultima visio qua liber prophetarum Amos absolvitur.

Primo, sub signo percussiois columnarum templi, refert decretum de Israelitarum ruina et elate, nullo modo declinantia, 1: primo, ob Dei instantis ubique percussioem, quod probat enumeratio locorum, ad que fugi potest, 2-4; secundo, ob ejusdem summam in omnia potentiam, 5, 6.

Secundo, cum Israelitae supra modum sibi placebant, et confidentia et securitate magna praediti, precabantur se esse populum Deo charum, primo, ne existant se

apud Deum esse in aliquo pretio; non plures eos fore declarant, quam Aethiops, Palestinos, Syros, quibus non est concessa aeterna possessio terrae illis data, 7; secundo, addit tamen promissionem, si ex captivitate revertentur, peccatores et obdurnatos perdere decesserit, quia non revertentibus salvandi 8.

Tertio, pronuntiat futuram per Christum restauratioem et Ecclesiae, primo, suscitationem ac resurrectionem, 11; secundo, diffusionem in omnem terram, 12; tertio, unitatem et abundantiam donorum spirituum in hac et altera vita, 13-15.